

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему

«Організація інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими
освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти»
(тема кваліфікаційної роботи)

Виконав: студент 2 курсу, групи ЗМП-ОПН 23-1мг
спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки
(код і найменування спеціальності)

_____/ Світлана ГОЛУБ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник _____/ Лариса БАЧІЄВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензент _____/ Ганна МОСІЄНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

В.о.завідувач кафедри _____/ Наталія БРЮХАНОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Нормоконтроль _____/ Наталія БОЖКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Секретар ЕК _____/ Наталія МУРИНОВИЧ
(підпис) (ім'я та прізвище)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Наталія БРЮХАНОВА
(підпис, ініціали, прізвище)

“27” вересня 2024 року

З А В Д А Н Н Я

на кваліфікаційну роботу

другого (магістерського) рівня вищої освіти

студентки Голуб Світлани Вікторівни

1. Тема: Організація інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти

затверджена наказом по академії № 4801-5/3346 від «12» жовтня 2024 р.

2. Термін здачі закінченої роботи «27» листопада 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи/проекту: об’єкт дослідження – освітній процес в закладах загальної середньої освіти; предмет дослідження – організація інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти; мета дослідження – визначити особливості організації інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти та розробити методичні рекомендації щодо його впровадження; завдання дослідження – розкрити поняття та сутність інклюзивної освіти; розглянути проблеми та перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні та за кордоном. Вивчити досвід організації інклюзивної освіти; рекомендації щодо роботи з дітьми з ОВЗ при організації інклюзивної освіти.

4. Зміст роботи/проєкту (перелік питань, які належить розробити):
рекомендації щодо роботи з дітьми з ОВЗ при організації інклюзивної освіти
5. Перелік графічного матеріалу (презентаційний матеріал):
презентація доповіді за результатами дослідження з використанням комп'ютерної презентаційної програми Power point
6. Дата видачі завдання «27» вересня 2024 р.

Керівник

_____ Лариса БАЧІЄВА
(підпис) (ім'я, прізвище)

Завдання прийняв до виконання

_____ Світлана ГОЛУБ
(підпис) (ім'я, прізвище)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН-ГРАФІК
виконання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Назва етапів роботи та питань, які мають бути розроблені відповідно до завдання	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдань
1	Розділ 1. Теоретичні та методичні засади інклюзивної освіти	15.10.2024	виконано
2	Розділ 2. Організація інклюзивного освітнього середовища для дітей із ОМЗ	30.10.2024	виконано
3	Оформлення магістерської кваліфікаційної роботи	15.11.2024	виконано

Студент

(підпис)

Світлана ГОЛУБ
(ім'я, прізвище)

Нормоконтроль

(підпис)

Наталія БОЖКО
(ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Робота присвячена організації інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – освітній процес в закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – організація інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти.

Мета дослідження – визначити особливості організації інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти та розробити методичні рекомендації щодо його впровадження

У роботі здійснено уточнення поняття та сутність інклюзивної освіти, розкриті цілі та основні складові інклюзивної освіти, виявлені психологічні особливості дітей з ОМЗ, представлені проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні, визначені шляхи вирішення проблем, пов'язаних з інклюзивною освітою, розкритий комплексний супровід дітей з обмеженими можливостями здоров'я за умов закладу загальної середньої освіти, описані функції тьютора у системі початкової освіти дитини з ОМЗ; розроблені практичні рекомендації щодо роботи з дітьми з ОМЗ при організації інклюзивної освіти

Ключові слова: дитина з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання, освітнє інклюзивне середовище.

THE ABSTRACT

The work is devoted to the organization of an inclusive educational environment for children with special educational needs in institutions of general secondary education.

The object of research is the educational process in institutions of general secondary education.

The subject of the study is the organization of an inclusive educational environment for children with special educational needs in institutions of general secondary education.

The purpose of the research is to determine the peculiarities of the organization of an inclusive educational environment for children with special educational needs in general secondary education institutions and to develop methodological recommendations for its implementation

The work clarified the concept and essence of inclusive education, revealed the goals and main components of inclusive education, revealed the psychological features of children with special needs, presented the problems of implementing inclusive education in Ukraine, identified ways to solve problems related to inclusive education, revealed complex support for children with special needs with limited health opportunities under the conditions of a general secondary education institution, the functions of a tutor in the system of primary education of a child with a disability are described; developed practical recommendations for working with children with disabilities in the organization of inclusive education

Keywords: child with special educational needs, inclusive education, inclusive educational environment.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	9
1.1. Поняття та сутність інклюзивної освіти	12
1.2. Цілі та основні складові інклюзивної освіти	22
1.3. Психологічні особливості дітей з ОМЗ	23
1.4. Проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні	30
1.5. Шляхи вирішення проблем, пов'язаних з інклюзивною освітою ...	34
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ОМЗ	36
2.1. Комплексний супровід дітей з обмеженими можливостями здоров'я за умов закладу загальної середньої освіти	36
2.2. Інклюзивна освіта: середовище, результати, перспективи, розвиток на прикладі комунального закладу «Харківський ліцей № 53 Харківської міської ради»	45
2.3. Тьютор у системі початкової освіти дитини з ОМЗ	50
2.4. Рекомендації щодо роботи з дітьми з ОМЗ при організації інклюзивної освіти	52
Висновки до розділу 2.....	57
ВИСНОВКИ.....	61

ВСТУП

Довгі роки система освіти чітко ділила дітей на звичайних та інвалідів, які практично не мали змоги здобути освіту та реалізувати свої можливості, їх не брали до закладів, де навчаються нормальні діти. Несправедливість такої ситуації є очевидною. Діти з особливостями розвитку повинні мати рівні з іншими дітьми. Так виникла потреба у впровадженні такої форми навчання, яка створить їм оптимальні умови навчання – інклюзивну освіту. Інклюзивний підхід передбачає розуміння різних освітніх потреб дітей та надання послуг відповідно до цих потреб через більш повну участь в освітньому процесі, залучення громадськості та усунення дискримінації в освіті. Інклюзивна освіта має на увазі створення умов для спільного навчання дітей з обмеженими можливостями та їх однолітків. Розуміння потенційних можливостей людей з обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ) ініціювало появу різних концепцій включення в нормальне життя суспільства. Йдеться про усунення бар'єрів між корекційними та звичайними класами в масовій школі, а також між спеціальними установами та масовою школою, куди доступ деяким категоріям дітей-інвалідів насамперед був закритий.

Нині у всіх країнах світу та у будь-яких соціальних групах суспільства є люди з обмеженими можливостями здоров'я, ті, кого в нашій країні прийнято називати інвалідами. Їхнє число у світі значно і продовжує зростати. У традиційній для України системі освіти дітей з тією чи іншою формою порушення, діти з особливостями розвитку здобувають освіту у спеціальних (корекційних) навчальних закладах, вдома або у спеціальних школах-інтернатах. За останні десятиліття в Україні з об'єктивних та суб'єктивних причин відбулася істотна зміна ставлення суспільства до осіб з проблемами здоров'я та оцінки можливостей дітей з особливими освітніми потребами. Все більше усвідомлюється, що психофізичні порушення не заперечують людської сутності, здатності відчувати, переживати, набувати соціального досвіду.

Прийшло розуміння того, що кожній дитині необхідно створювати сприятливі умови розвитку, що враховують її індивідуальні освітні потреби та здібності. Формується установка: до кожної дитини підходити не з позиції, чого вона не може через свій дефект, а з позиції, що вона може, незважаючи на наявне порушення.

Розуміння потенційних можливостей людей з обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ) ініціювало появу різних концепцій включення в нормальне життя суспільства. Йдеться, таким чином, про усунення бар'єрів між корекційними та звичайними класами в масовій школі, а також між спеціальними установами і тією ж масовою школою, куди доступ деяким категоріям дітей-інвалідів раніше був закритий. Ті самі тенденції простежуються і у вітчизняній освітній системі. Інклюзивна освіта (що включає освіту, спільне навчання) – це процес навчання дітей із особливими потребами у звичайних загальноосвітніх школах разом із однолітками. Глибоке занурення дитини в адаптоване освітнє середовище та надання йому послуг, що підтримують. Інклюзивна освіта - ширший процес інтеграції, що передбачає однакову доступність освіти для всіх дітей та розвиток загальної освіти в плані пристосування до різних потреб усіх дітей. Це реформування шкіл, перепланування навчальних приміщень так, щоб вони відповідали потребам та потребам усіх без винятку дітей. Тобто, процес навчання підлаштовується під потреби та потреби розвитку дитини.

В даний час наша країна знаходиться лише на початку шляху до справді інклюзивної освіти. І на цьому шляху питання організації та реалізації інклюзивного навчання вимагають подальшого вирішення не лише в організаційно-правовому відношенні, а й у науково-методичному.

Враховуючи актуальність проблеми інклюзивної освіти в Україні, було організовано та проведено теоретичне дослідження зазначеної проблеми.

Мета: визначити особливості організації інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної

середньої освіти та розробити методичні рекомендації щодо його впровадження.

Об'єкт дослідження: освітній процес в закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: організація інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти.

Гіпотеза дослідження. успішність інклюзивної освіти сприяє систематична робота зі створення та впровадження методів роботи з дітьми, які мають особливі потреби.

Завдання:

1. Розкрити поняття та сутність інклюзивної освіти.
2. Розглянути проблеми та перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні та за кордоном. Вивчити досвід організації інклюзивної освіти.
3. Рекомендації щодо роботи з дітьми з ОМЗ при організації інклюзивної освіти.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, вивчення наукового матеріалу та практичного досвіду.

Теоретична значущість полягає в тому, що в ході роботи розкрито поняття та сутність інклюзивної освіти, розглянуто проблеми та перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні та за кордоном.

Практична значущість. Вивчено досвід організації інклюзивної освіти на прикладі комунального закладу «Харківський ліцей № 53 Харківської міської ради». Даний аналіз може бути корисним вчителям школи при організації процесу навчання дітей з особливими потребами. Також дані аналізу можуть бути покладені в основу подальшої розробки проблеми інклюзивної освіти у системі початкової загальної освіти.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Поява педагогічного феномену – інклюзивна освіта – є наслідком перетворень, що відбуваються у соціальній політиці, у визнанні рівності всіх людей, незалежно стану здоров'я та особливостей розвитку. До середини ХХ ст. ставлення до людей з обмеженими можливостями здоров'я будувалося на медичній моделі інвалідності. У рамках цієї моделі людина з відхиленнями здоров'я розглядалася як об'єкт турботи та допомоги з боку членів сім'ї та соціальних служб. Відповідно до сформованими уявленнями, людина з порушеннями розвитку не сприймалася як рівноправний член суспільства, здатний до незалежного життя та самореалізації в різних сферах діяльності.

У 60-70-х роках. ХХ століття відбулися зміни в галузі соціальних відносин – була визнана незадовільною медична модель інвалідності, внаслідок чого відбувся перехід до нової, соціальної моделі.

Соціальна модель інвалідності відкинула оцінку відхилень здоров'я як виключно медичну категорію, вводила її у сферу соціальних проблем. Труднощі, які зазнають люди з ОМЗ у повсякденному житті, розглядалися не як природне наслідок, наявних відхилень здоров'я, бо як непристосованість довкілля до потреб людей, які мають ті чи інші індивідуальні особливості. Серед бар'єрів, що ускладнюють життєдіяльність людей з ОМЗ, називалися і психологічні установки суспільства, які в оцінці людини з погляду відповідності/невідповідності прийнятим зразкам.

Основний принцип, визначальний характер взаємовідносин «людина з ОМЗ – соціум», з'явився принцип нормалізації. Відповідно до цього принципу люди з ОМЗ повинні мати можливість вести спосіб життя, максимально наближений до способу життя здорових людей; основною метою допомоги людям з відхиленнями здоров'я оголошувалась їх інтеграція до соціуму, забезпечення умов для максимально можливої самореалізації.

Проголошення мети «інтеграції людей з обмеженими можливостями до соціуму» призвело до переоцінки практики навчання дітей з відхиленнями розвитку у спеціальних навчальних закладах окремо від здорових однолітків. Навчання у спеціальних навчальних закладах було визнано формою дискримінації, яка перешкоджає включенню дітей із порушеннями розвитку у суспільство. В освітній практиці європейських та північноамериканських країнах, починаючи з 60-70-х років. XX ст. з'явилася нова форма навчання дітей з обмеженими можливостями – навчання у загальноосвітніх школах разом із здоровими дітьми. Перша форма спільного навчання – інтегроване навчання – мала як перевагу (порівняно з навчанням у спеціальних навчальних закладах), так і суттєві недоліки. Перевагою була інтеграція дітей з відхиленнями розвитку у суспільство здорових однолітків, формування почуття причетності до соціуму, які об'єднують людей, різних за рівнем розвитку та станом здоров'я; здорові учні набували досвіду толерантного ставлення до людей з ОМЗ, вчилися надавати допомогу однокласникам, які її потребують. До недоліків інтегрованого навчання належала неможливість включення великої кількості учнів із відхиленнями розвитку на систему загального розвитку. Це було пов'язано з тим, що багато учнів з ОВЗ, зазнавали значних труднощів у засвоєнні базової шкільної програми і потрапляли до числа неуспішних, були змушені продовжувати навчання у спеціальних навчальних закладах.

З метою вирішення поставленого завдання – включення максимально більшої кількості учнів з обмеженими можливостями до системи загальної освіти у 90-х роках. інтегроване навчання зазнало змін, в результаті у практиці освіти низки країн з'явилася нова форма спільного навчання – інклюзивна освіта. Відповідно до принципів інклюзивної освіти - включення максимальної кількості учнів з ОМЗ у систему загальної освіти – всі діти, незалежно від особливостей розвитку, отримали право навчання у загальноосвітній школі, а також систему загальної освіти покладалася відповідальність за створення умов навчання, відповідних індивідуальним особливостям кожного учня. .

В основу теоретичного обґрунтування інклюзивної освіти було покладено уявлення про необхідність розгляду порушень психофізичного розвитку з погляду їх соціальних характеристик, що визначають характер взаємовідносин «людина з ОМЗ – соціум».

Л. С. Вигодський був першим психологом, який висловив припущення про вплив порушення розвитку на процеси соціалізації та інтеграції дітей з ОВЗ у суспільство. Відповідно до теоретичних положень Л. С. Виготського, соціальна ситуація дитини з обмеженими можливостями суттєво відрізняється від ситуації розвитку здорових людей.

Приміщення в центр освітнього процесу дитини та розгляд освітнього процесу з точки зору його гнучкості та варіативності призвело до перегляду причин труднощів навчання, які зазнають деякі учні. Було відкинуто позицію, відповідно до якої причинами шкільної неуспішності називалися низький рівень розвитку когнітивної та особистісної сфер дитини. Відповідно до курсу гуманізму, у якого підлягали задоволенню. Освітніх потреб кожного учня, труднощі навчання розглядалися як свідчення недостатньої гнучкості та адаптивності системи освіти, невідповідність вимог школи індивідуальним можливостям учнів та отримала назву «ускладнена навчальна ситуація» (Д. Шметц).

Таким чином, у рамках гуманізації соціальних відносин та орієнтацією на включення дітей з відхиленнями розвитку до системи освіти, відбувається відмова від розгляду дефекту розвитку як характеристики, що ускладнює навчання в освітній школі. Відхилення здоров'я розуміється як одна з індивідуальних особливостей дитини, відповідно до чого відбувається модифікація процесу навчання.

1.1. Поняття та сутність інклюзивної освіти

Сучасна система освіти повноцінно бере на себе лише тих, хто відповідає її певним вимогам, дітей зі стандартними можливостями, здатними навчатися

за загальною всім програмі. У результаті нерідко виходить, що діти з особливими освітніми потребами випадають із загального освітнього процесу, оскільки для роботи з ними педагогічний склад загальноосвітніх установ не має необхідних знань у галузі корекційної та спеціальної педагогіки. Цю та безліч інших проблем у сучасній школі покликане вирішити інклюзивну освіту.

Зупинимось коротко на поняттях «діти з обмеженими можливостями здоров'я», «діти-інваліди».

В Україні встановлення статусу «інвалід» здійснюється установами медико-соціальної експертизи і є медичною і одночасно юридичною процедурою. Встановлення групи інвалідності має юридичним та соціальним змістом, оскільки передбачає певні особливі взаємини із суспільством. Деякі фахівці розглядають інвалідність як одну із форм соціальної нерівності.

Прийнято розрізняти такі ключові поняття:

- дефект чи порушення: будь-яка втрата психічної, фізіологічної чи анатомічної структури чи функції, чи відхилення від неї;
- інвалідність: обмеженість конкретного індивідуума, що з дефекту чи інвалідності, яка перешкоджає чи позбавляє його можливості виконувати роль, вважається при цьому індивідуума нормальної залежно від вікових, статевих, соціальних і культурних чинників;
- непрацездатність: обмеженість конкретного індивідуума, яка спричинена дефектом чи інвалідністю.

Слово «дитина-інвалід» нині замінюється на «дитину з обмеженими можливостями здоров'я». Громадські організації інвалідів вважають, що важливо використовувати коректну по відношенню до дітей-інвалідів термінологію: «дитина із затримкою в розвитку» (а не «недоумка», «розумово неповноцінна»), «переніс поліомієліт» (а не «жертва поліомієліту»), «який використовує інвалідний візок» (а не «прикутий до інвалідної коляски» колясці»), «має ДЦП» (а не «страждає на ДЦП»), «слабкочучий» (а не

«глухонімий»). Ці терміни коректніші, оскільки послаблюють розподіл на «здорових» і «хворих» і викликають жалю чи негативних емоцій.

То що таке інклюзивна освіта? Інклюзивне освіту (французький варіант «inclusif» – що включає; від латинського слова «include» – укладаю, включаю) – процес розвитку загальної освіти, який передбачає доступність освіти всім, зокрема й у дітей із особливими потребами. Інклюзивна освіта – процес розвитку загальної освіти, який передбачає доступність освіти для всіх, у плані пристосування до різних потреб усіх дітей, що забезпечує доступ до освіти для дітей з особливими потребами.

Інклюзивне освіту прагне розвинути методологію, спрямовану дітей і визнає, що це – індивідууми з різними потребами у навчанні.

Інклюзивна освіта намагається розробити підхід до викладання та навчання, який буде гнучкішим для задоволення різних потреб у навчанні. Якщо викладання та навчання стануть ефективнішими внаслідок змін, які впроваджує інклюзивну освіту, тоді виграють усі діти. Навчання в інклюзивних школах дозволяє дітям набути знання про права людини, а це веде до зменшення дискримінації, оскільки діти вчаться спілкуватися один з одним, вчаться розпізнавати та приймати різницю.

Включаюча освіта – це крок на шляху досягнення кінцевої мети, створення включає суспільство, яке дозволить усім дітям і дорослим, незалежно від статі, віку, етнічної приналежності, здібностей, наявності чи відсутності порушень розвитку брати участь у житті суспільства та вносити до неї свій внесок.

Принципом інклюзивного навчання полягає в тому, що педагоги та адміністрація звичайних шкіл приймають дітей незалежно від їхнього інтелектуального, емоційного, фізичного розвитку, соціального стану та створюють їм умови на основі педагогічних та психологічних прийомів, які орієнтовані на потреби дітей.

При інклюзивному підході освітній процес дозволяє школярам набути необхідних компетенцій за освітніми стандартами. Головний суб'єкт

інклюзивної освіти – дитина з обмеженими можливостями. У сфері навчання поняття дитина з обмеженими можливостями характеризує дітей, які в силу розумових, психічних, фізичних недоліків не можуть опанувати звичайну шкільну програму і потребують спеціально розроблених змістів, методик, стандартів освіти.

Традиційною формою навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я нещодавно були спеціальні (корекційні) освітні установи. Для дітей з обмеженими можливостями здоров'я принцип інклюзивної освіти означає, що розмаїттю потреб таких учнів має відповідати освітнє середовище, яке є для них найменш обмежуючим і найбільше. Реалізація цього принципу означає, що:

- всі діти мають бути включені до освітнього та соціального життя школи за місцем проживання;
- Завдання інклюзивної школи - побудувати систему, що задовольняє потреби кожного;
- в інклюзивних школах усі діти, а не лише діти з інвалідністю, повинні забезпечуватись підтримкою, яка дозволяє їм бути успішними, відчувати безпеку та доречність.

Необхідно виділити вісім принципів, на яких базується інклюзивна освіта (як і освіта загалом), а й освіта загалом:

- 1) Цінність людини залежить від її здібностей і досягнень.
- 2) Кожна людина здатна відчувати і думати.
- 3) Кожна людина має право на спілкування та на те, щоб бути почутою.
- 4) Різноманітність посилює всі сторони життя.
- 5) Справжнє освіту може здійснюватися лише у тих реальних взаємовідносин.
- 6) Всі люди потребують підтримки та дружби ровесників.
- 7) Для всіх, хто навчається, досягнення прогресу швидше може бути в тому, що вони можуть робити, ніж у тому, що не можуть.
- 8) Всі люди потребують один одного.

Інклюзія в освіті включає: визнання рівної цінності для суспільства всіх учнів і педагогів; підвищення ступеня участі учнів у культурному житті місцевих шкіл та одночасне зменшення рівня ізолюваності частини учнів від загальношкільного життя; реструктурування методики роботи у школі таким чином, щоб вона могла повністю відповідати різноманітним потребам усіх учнів, які мешкають поряд зі школою; звільнення від бар'єрів на шляху отримання знань та повноцінної участі у шкільному житті для всіх учнів, а не лише для тих, хто має інвалідність або належить до тих, хто має особливі освітні потреби; аналіз та вивчення спроб подолання бар'єрів та покращення доступності шкіл для окремих учнів; відмінності між учнями - це ресурси, що сприяють педагогічному процесу, а не перешкоди, які необхідно долати; визнання права учнів на здобуття освіти у школах, розташованих за місцем проживання; поліпшення ситуації у школах загалом, як учнів, так педагогів; визнання ролі шкіл у підвищенні академічних показників учнів, а й у розвитку суспільних цінностей місцевих громад; розвиток відносин підтримки та співробітництва між школами та місцевими спільнотами; визнання того, що інклюзія в освіті – це один із аспектів інклюзії у суспільстві.

То що таке інклюзивна освіта? Інклюзивне освіту (французький варіант «inclusif» – що включає; від латинського слова «include» – укладаю, включаю) – процес розвитку загальної освіти, який передбачає доступність освіти всім, зокрема й у дітей із особливими потребами.

При інклюзивному підході освітній процес дозволяє школярам набути необхідних компетенцій за освітніми стандартами. Головний суб'єкт інклюзивної освіти – дитина з обмеженими можливостями. У сфері навчання поняття дитина з обмеженими можливостями характеризує дітей, які в силу розумових, психічних, фізичних недоліків не можуть опанувати звичайну шкільну програму і потребують спеціально розроблених змістів, методик, стандартів освіти.

Традиційною формою навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я були та залишаються спеціальні (корекційні) освітні заклади. Для

дітей з обмеженими можливостями здоров'я принцип інклюзивної освіти означає, що розмаїттю потреб таких учнів має відповідати освітнє середовище, яке є для них найменш обмежуючим і найбільше. Реалізація цього принципу означає, що:

- усі діти мають бути включені до освітнього та соціального життя школи за місцем проживання;
- завдання інклюзивної школи – побудувати систему, яка б задовольняла потреби кожного;
- в інклюзивних школах усі діти, а не тільки діти з інвалідністю, повинні забезпечуватись підтримкою, яка дозволяє їм бути успішними, відчувати безпеку та доречність.

Необхідно виділити вісім принципів, на яких базується інклюзивна освіта та освіта загалом:

- 1) Цінність людини залежить від її здібностей і досягнень.
- 2) Кожна людина здатна відчувати і думати.
- 3) Кожна людина має право на спілкування та на те, щоб бути почутою.
- 4) Різноманітність посилює всі сторони життя.
- 5) Справжнє освіту може здійснюватися лише у тих реальних взаємовідносин.
- 6) Всі люди потребують підтримки та дружби ровесників.
- 7) Для всіх, хто навчається, досягнення прогресу швидше може бути в тому, що вони можуть робити, ніж у тому, що не можуть.
- 8) Всі люди потребують один одного.

Інклюзивна освіта – прогресивний спосіб навчання, що має великі перспективи в сучасному суспільстві, і це дає надію, що кожна дитина з обмеженими можливостями здоров'я зможе реалізувати право на здобуття якісної освіти, адаптованої до її можливостей та потреб, знайти своє місце в житті та реалізувати свій життєвий шанс та потенціал.

Підсумовуючи, можна дійти невтішного висновку у тому, що інклюзивне освіту прагне розвинути методологію, спрямовану дітей і визнає, що це – індивідууми з різними потребами у навчанні.

Інклюзивна освіта – прогресивний спосіб навчання, що має великі перспективи в сучасному суспільстві, і це дає надію, що кожна дитина з обмеженими можливостями здоров'я зможе реалізувати право на здобуття якісної освіти, адаптованої до її можливостей та потреб, знайти своє місце в житті та реалізувати свій життєвий шанс та потенціал.

Багато звичних всім слова, поняття та фрази, за своєю суттю – ярлики образливі стереотипи. Сучасному суспільству слід докласти особливих зусиль до зміни ситуації, вироблення культури інклюзії та прищеплення етично витриманої та грамотної термінології. Для цього необхідна не лише спеціальна просвітницька робота, а й зміна культури шкільних та соціальних взаємин.

Підсумовуючи, можна дійти невтішного висновку у тому, що інклюзивне освіту прагне розвинути методологію, спрямовану дітей і визнає, що це – індивідууми з різними потребами у навчанні. Інклюзивна освіта намагається розробити підхід до викладання та навчання, який буде гнучкішим для задоволення різних потреб у навчанні. Якщо викладання та навчання стануть ефективнішими внаслідок змін, які впроваджує інклюзивну освіту, тоді виграють усі діти, а не лише діти з особливими потребами. І також можна додати, що на сьогоднішній день інклюзія – це процес розвитку гранично доступної освіти для кожного у доступних школах та освітніх закладах, формування процесів навчання з постановкою адекватних цілей усіх учнів, процес ліквідації різних бар'єрів для найбільшої підтримки кожного учня та максимального розкриття його потенціалу .

Для розвитку інклюзивної освіти потрібна модель педагогічного та психологічного супроводу та освітні маршрути для дітей, у яких на кожному освітньому рівні була надана необхідна допомога фахівцями установ. Основне завдання – виявити індивідуальні позитивні особливості у кожному школярі, зафіксувати вміння вчення, які придбані протягом деякий час, намітити

перспективу і найближчу зону вдосконалення набутих умінь і навиків як і більше розширити функціональні можливості школяра.

Дітям з ОМЗ при отриманні освіти в освітній організації за умови спільного навчання з іншими учнями, що розвиваються, рекомендується інклюзія з різним ступенем включеності в освітній процес. Показаннями для інклюзивного навчання дітей з ОМЗ є можливості та обмеження дитини: ступінь виразності дефекту, індивідуальні інтелектуальні та емоційно-особистісні особливості.

Інклюзія з повним ступенем включеності в освітній процес рекомендується при очній формі навчання:

- дітям із соматичними захворюваннями, якщо рівень їх психофізичного та мовного розвитку відповідає віковій нормі і дозволяє навчатися спільно зі здоровими однолітками за загальноосвітньою програмою;
- навчальним за адаптованим освітнім програмам;
- мають зниження слуху (в мовної області) до 60 Дб без супутніх відхилень у розвитку;
- мають гостроту зору не нижче 0,1 без супутніх відхилень у розвитку;
- мають порушення опорно-рухового апарату та потенційно збережені можливості інтелектуального розвитку;
- мають затримку психічного розвитку та потенційно збережені можливості інтелектуального розвитку;
- навчальним з незначною інтелектуальною недостатністю у мірі легкої розумової відсталості без супутніх відхилень у розвитку;
- навчальним з тяжкими порушеннями мови (ОНР, дизартрія, ринологія, моторна алалія, афазія).

Інклюзія з частковим та епізодичним ступенем включеності рекомендуються при очно-заочній формі навчання. У цих випадках здійснюється індивідуальне навчання вдома. При частковій включеності у рекомендаціях необхідно відобразити ступінь включеності дитини з ОМЗ до

класно-урочної, позаурочної та позакласної діяльності; режим занять та консультацій, корекційні заходи, додаткове спеціальне обладнання, потреба у супроводі (тьютор), термін повторного звернення до спеціалістів ПМПК, додаткова допомога спеціалістів поза освітньою організацією. Епізодична включеність рекомендується: дітям з вираженими порушеннями поведінки та показаннями для індивідуального навчання вдома; дітям із вираженими інтелектуальною недостатністю та поведінковими порушеннями, що проходять реабілітацію в установах системи соціального обслуговування населення.

Плюси інклюзивної освіти:

- Створення у загальноосвітньому закладі спеціальних умов навчання для дітей з особливими освітніми потребами.
- Створення гнучкого адаптивного освітнього середовища, яке може відповідати освітнім потребам усіх дітей-учнів даної освітньої установи.
- Навчання в умовах загальних класів масової школи з наданням учневі необхідної психолого-педагогічної підтримки профільними фахівцями.
- Підготовка учнівського, педагогічного та батьківського колективів до прийняття дітей з ОМЗ та створення таких умов навчання, які були б комфортними для всіх дітей та дітей з порушеннями слуху зокрема та сприяли б досягненню максимального рівня розвитку, а також соціальної реабілітації дитини та її інтеграції у суспільство.
- Формування у співтоваристві (клас, група, школа) навичок толерантності, тобто. терпимості, милосердя, взаємоповаги.

Мінуси інклюзивної освіти: В ідеалі ніяких мінусів не повинно бути, оскільки інклюзивна освіта сприяє покращенню якості життя дітей, особливо дітей із соціально вразливих груп та оздоровленню суспільства в цілому. Але, враховуючи наші соціально-економічні умови та рівень суспільної свідомості, інклюзивна освіта в Україні має поки що експериментальний характер.

В Україні одночасно застосовуються три підходи до освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я такі як:

1. Диференційована освіта організується для навчання та виховання дітей з порушеннями мови, слуху, зору, опорно-рухового апарату, інтелекту, із затримкою психічного розвитку в окремих освітніх організаціях для навчання дітей з ОМЗ.

2. Інтегроване освіту є організацію навчання та виховання дітей з обмеженими можливостями здоров'я в окремих класах (групах) загальноосвітніх організацій.

3. Інклюзивна освіта дітей з обмеженими можливостями здоров'я здійснюється у класі (групі) загальноосвітньої організації, спільно з дітьми, які не мають порушень у розвитку.

Інклюзивна освіта здійснюється за допомогою спільного навчання та виховання дітей з обмеженими можливостями здоров'я та дітей, які не мають таких обмежень, в інклюзивній групі дошкільної освітньої організації.

Інклюзія – це можливість для всіх учнів у повному обсязі брати участь у житті колективу дитячого садка, школи, інституту, у дошкільному та шкільному житті. Цьому учню. Це гнучка система, де враховують потреби всіх дітей, не лише з проблемами розвитку, а й різних етнічних. груп, статі, віку, приналежності до тієї чи іншої соціальної групи. Різноманітність у визначенні поняття «інклюзія» пов'язана з тим, що це процес, орієнтований на пошук нових способів задоволення освітніх потреб кожного учасника, який визначається по-різному залежно від навчальної ситуації. і контингенту дітей. усі діти – індивідууми з різними потребами у навчанні. діти (як діти з особливими потребами).

В основі інклюзивної освіти лежить ідея прийняття індивідуальності кожного окремого учня. і, отже, навчання та виховання має бути спрямоване на задоволення особливих потреб кожної дитини. Відповідно до значень слів інклюзія (включення) та інтеграція в Україні існує дві концепції спільного навчання дітей з ОМЗ та дітей, які не мають порушень у розвитку:

- концепція інтеграції, тобто створення спеціальних умов для дітей з особливими освітніми. потребами у межах існуючої системи, без зміни самої системи;

- концепція інклюзивної освіти, основною метою якої є реструктуризація освітніх організацій відповідно до потреб дітей, які потребують особливих освітніх умов навчання і виховання і дітей, які не мають відхилень у розвитку. один про одного, як членів спільноти.

Принцип інклюзивної освіти полягає в тому, що різноманітності потреб учнів повинен відповідати континуум сервісів, необхідне таке освітнє середовище, яке є найменш обмежувачим і найбільше включає. Інклюзивна освіта робить акцент на персоналізації процесу навчання, на розробці адаптованої освітньої програми, що враховує особливості розвитку дитини і орієнтованої, перш за все, на особисту. соціальну адаптацію. Інклюзивна освіта робить акцент на персоналізації процесу навчання, на розробці адаптованої освітньої програми, що враховує особливості розвитку дитини та орієнтованої насамперед на особистісний розвиток та соціальну адаптацію. Інклюзивне навчання є логічним продовженням ідей інтегративного навчання, яке передувало інклюзії хронологічно, ідеологічно та технологічно.

1.2. Цілі та основні складові інклюзивної освіти

Інклюзивна освіта ставить своєю основною метою забезпечення рівного доступу до здобуття того чи іншого виду освіти та створення необхідних умов досягнення успіху в освіті всіма без винятку дітьми.

Завдання інклюзивної освіти полягають у тому, щоб включити всіх дітей у шкільну систему та забезпечити їхню рівноправність, а також в організації умов, сприятливих для профілактики або подолання «вторинних» дефектів, що вже виникли внаслідок інвалідності, для реалізації особистісного та інтелектуального потенціалу, емоційного, комунікативного, фізичного розвитку цих дітей

Для успішного розвитку інклюзивної освіти необхідно створити модель психолого-педагогічного супроводу, де на кожному освітньому ступені буде надана необхідна допомога фахівцями. Головне завдання – виявити індивідуальні позитивні особливості у кожному учні, зафіксувати його вміння, набуті за певний час, намітити можливу найближчу зону та перспективу вдосконалення набутих навичок та умінь та якнайбільше розширити його функціональні можливості.

1.3. Психологічні особливості дітей із ОМЗ

Той, хто навчається з обмеженими можливостями здоров'я – фізична особа, яка має недоліки у фізичному чи психологічному розвитку, підтверджена психолого–медико-педагогічною комісією та перешкоджає здобуттю освіти без створення спеціальних умов. Для того, щоб визначити умови для навчання школярів, діти з ОМЗ проходять психолого-медико-педагогічний консилиум (ПМПК), який видає висновок з рекомендаціями з психолого-медико-педагогічного супроводу (ПМПС) та індивідуальною програмою реабілітації інваліда (ІПР). Такі діти, які мають порушення психофізичного розвитку, потребують спеціального корекційного навчання. За класифікацією, запропонованою Ст. А. Локшин і Б. П. Пузановим, до категорій дітей з ІПР належать:

- діти з порушенням слуху (глухі, слабочуючі, пізнооглохлі);
- діти з порушенням зору (сліпі, слабозорі);
- діти з порушенням мови (логопати);
- діти з порушенням опорно-рухового апарату;
- діти з розумовою відсталістю;
- діти із затримкою психічного розвитку;
- діти з розладом аутистичного спектру;
- діти з порушенням поведінки та спілкування.

Розглянемо коротку характеристику психологічних особливостей дітей з ОМЗ:

1. Діти із порушенням слуху.

Втрата слуху позбавляє дитину важливого джерела інформації та обмежує цим її інтелектуального розвитку. Виділяють такі групи дітей із вадами слуху:

- Глухі – діти з повною відсутністю слуху, який не може використовуватись для накопичення мовного запасу.
- Слабочуючі - діти з частковою слуховою недостатністю, що ускладнює мовленнєвий розвиток.

Порушення слуху безпосередньо впливає мовленнєвий розвиток дитини і опосередковано впливає формування пам'яті, мислення. Важливим у процесі пізнання навколишнього світу стають рухові, дотичні, тактильно-вібраційні відчуття. Особливості мислення дітей із порушенням слуху пов'язані з уповільненим оволодінням словесною мовою. Найбільш яскраво це проявляється у розвитку словесно-логічного мислення. При цьому наочно-дійове і образне мислення глухих і тих, хто слабо чує, що навчається має своєрідні риси. Порушення слуху впливає формування всіх розумових операцій, призводить до труднощів у використанні теоретичних знань практично.

У дитини з порушенням слуху спостерігається розлад всіх основних функцій мови (комунікативної, узагальнюючої, регулюючої). Тому діти, які страждають на глибоке порушення слуху, загалом відстають від своїх однолітків.

2. Діти із порушенням зору.

Діти, що слабовидять, сильно відрізняються один від одного за станом зору, працездатності, стомлюваності і швидкості засвоєння матеріалу. Значною мірою характером поразки зору, походженням дефекту та особистими дітьми. Як правило, для дітей з порушенням зору характерні підвищена емоційна ранимість, уразливість, конфліктність, напруженість, нездатність до розуміння

емоційного стану партнера зі спілкування та адекватного самовираження. Поведінці дітей з порушенням зору у більшості випадків бракує гнучкості та спонтанності, відсутні, або слабо розвинені немовні форми спілкування. Для дітей з вадами зору характерна велика невпевненість у правильності та якості виконання роботи, що виявляється у більш частому зверненні за допомогою в оцінці діяльності до дорослого, переведенні оцінки у вербальний комунікативний план. Ігри таких дітей відрізняються меншою розгорнутістю, порівняно з іграми звичайних дітей.

3. Діти з тяжкими порушеннями мови.

Особливості мовного розвитку мовлення з тяжкими порушеннями мови впливають формування особистості дитини, формування всіх психічних процесів. Діти мають низку психолого-педагогічних особливостей, що ускладнюють їхню соціальну адаптацію і потребують цілеспрямованої корекції наявних порушень. Особливості мовної діяльності відбиваються формування в дітей віком сенсорної, інтелектуальної і афективно-вольової сфери. Наголошується недостатня стійкість уваги, обмежені можливості його розподілу. При відносній безпеці смислової пам'яті, у дітей знижена вербальна пам'ять, страждає на продуктивність запам'ятовування; Низька активність може поєднуватися із затримкою у формуванні інших психічних процесів. Зв'язок між мовними порушеннями та іншими сторонами психічного розвитку проявляється у специфічних особливостях мислення. Маючи повноцінними передумовами для оволодіння розумовими операціями, доступними за віком, діти відстають у розвитку словесно-логічного мислення, насилу опановують аналіз і синтез, порівняння і узагальнення.

4. Діти із соматичними захворюваннями.

Діти з соматическим захворюванням, які мають видимих дефектів, мають збережений інтелект і з першого погляду нічим не від інших. У дітей слабо розвинена пізнавальна сфера, відзначаються недорозвинення особистості, інтелектуальна пасивність, обмежений обсяг прийнятої

інформації, низька здатність до узагальнення, швидка втрата інтересу до занять.

5. Діти з розумовою відсталістю.

Серед дітей та підлітків, які мають психічну патологію розвитку, найбільш численну групу складають розумово відсталі діти. Розвиток розумово відсталого дитини з перших днів життя відрізняється від розвитку нормальних дітей. У них відрізняється затримка у фізичному розвитку, загальна психологічна інертність, знижений інтерес до навколишнього світу, помітно недорозвинення апарату артикуляції і фонематичного слуху. Інакше вони складаються співвідношення у розвитку наочно-дійового і словесно-логічного мислення. Багато розумово відсталі діти починають говорити лише до 4-5 років. Мова розумово відсталого дитини не виконує своєї основної функції-комунікативної.

6. Діти із затримкою психічного розвитку (ЗПР)

Увага цих дітей характеризується нестійкістю, відзначаються його періодичні коливання, нерівномірна працездатність. Важко зібрати, сконцентрувати увагу дітей, утримати протягом тієї чи іншої діяльності. Очевидна недостатня цілеспрямованість діяльності, діти діють імпульсивно, часто відволікаються. Встановлено, що багато дітей відчувають труднощі і в процесі сприйняття (зорового, слухового, тактильного

о). Знижено швидкість виконання перцептивних операцій. Пам'ять дітей із ЗПР також відрізняється якісною своєрідністю. Характерні неточність відтворення та швидка втрата інформації. Найбільше страждає вербальна пам'ять. Значна своєрідність відзначається у розвитку їх розумової діяльності. Відставання відзначається вже на рівні наочних форм мислення, виникають проблеми сфери образів-уявлень. У дітей із ЗПР відзначається виражена тривожність по відношенню до дорослого, від якого вони залежать. Така тривожність має тенденцію з віком прогресувати.

7. Діти із порушенням опорно-рухового апарату.

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – хвороба, що розвивається внаслідок ураження головного мозку – внутрішньоутробно, під час пологів або в період новонародженості. Характеризується руховими розладами, і навіть порушеннями психічних і мовних функцій. Для більшості дітей із ДЦП характерна затримка психічного розвитку на кшталт так званого психічного інфантилізму. Під психічним інфантилізмом розуміється незрілість емоційно-вольової сфери дитини. Це уповільненим формуванням вищих структур мозку (лобові відділи мозку), що з вольової діяльністю. Інтелект дитини може відповідати віковим нормам, причому емоційна сфера залишається несформованою. При психічному інфантилізмі відзначаються такі особливості поведінки: у діях керуються насамперед емоцією задоволення, вони егоцентричні, неспроможні продуктивно працювати у колективі, співвідносити свої бажання з інтересами оточуючих, у всій їх поведінці присутній елемент «дитячості».

Особливості порушення пізнавальної діяльності при ДЦП:

- нерівномірний характер порушень окремих психічних функцій;
- виразність астенічних проявів – підвищена стомлюваність, виснажування всіх психічних процесів, що також пов'язано з органічною поразкою ЦНС;
- знижений запас знань та уявлень про навколишній світ: насамперед відзначається недостатність просторових та тимчасових уявлень.

8. Діти з розладом раннього дитячого аутизму (РДА).

Аутизм - порушення нормального перебігу мислення під впливом хвороби, психотропних або інших засобів, уникнення людини від реальності у світ фантазій та мрій. У яскравішій формі він виявляється у дітей дошкільного віку. Основними ознаками РДА за всіх його клінічних варіантах є:

- повна відсутність потреби в контактах з оточуючими, або недостатня потреба в них;
- відокремленість від навколишнього світу;

- слабкість емоційної реакції по відношенню до близьких, навіть до матері, можливо, повна байдужість до них (афектна блокада);
- чутливість до слабких подразників: наприклад – вони нерідко не переносять цокання годинника, шум побутових приладів, капання води з водопровідного крана;
- одноманітна поведінка зі схильністю до стереотипних, примітивних рухів: наприклад – розгойдування тулубом або головою, підстрибування на шкарпетки тощо;
- мовні порушення РДА різноманітні: у більш важких формах спостерігається повна втрата мови;
- характерні для дітей з розладами раннього дитячого аутизму є така зорова поведінка, при якій виявляються непереносимість погляду в очі, «побіжний погляд» або погляд повз.

Вирізняють такі психічні особливості дітей з ОМЗ:

- у дітей спостерігається низький рівень розвитку сприйняття. Це проявляється у необхідності більш тривалого часу для прийому та переробки сенсорної інформації, недостатньо знань цих дітей про навколишній світ.
- недостатньо сформовані просторові уявлення, діти з ОМЗ часто не можуть здійснювати повноцінний аналіз форми, встановити симетричність, тотожність фігур, що конструюються, розмістити конструкцію на площині, з'єднати її в єдине ціле.
- увага нестійка, розсіяна, діти важко перемикаються з однієї діяльності на іншу. Недоліки організації уваги зумовлюються слабким розвитком інтелектуальної активності дітей, недосконалістю навичок та умінь самоконтролю, недостатнім розвитком почуття відповідальності та інтересу до вчення.
- пам'ять обмежена в обсязі, переважає короткочасна над довготривалою, механічна над логічною, наочна над словесною.
- знижена пізнавальна активність, відзначається уповільнений темп переробки інформації.

- мислення: наочно-дійове мислення, розвинене більшою мірою, ніж наочно-образне та особливо словесно-логічне.
- знижена потреба у спілкуванні як з однолітками, так і з дорослими
- ігрова діяльність не сформована. Сюжети гри звичайні, способи спілкування та самі ігрові ролі бідні.
- мова: є порушення мовних функцій або всі компоненти мовної системи не сформовані.
- спостерігається низька працездатність внаслідок підвищеного виснаження, внаслідок виникнення у дітей явищ психомоторної розгальмування.
- спостерігається психічна нестійкість, розгальмованість потягів, відсутність навчальної мотивації.

Внаслідок цього у дітей проявляється недостатній розвиток психічних передумов до оволодіння повноцінними навичками навчальної діяльності. Виникають труднощі формування навчальних умінь (планування майбутньої роботи, визначення шляхів та засобів досягнення навчальної мети; контролювання діяльності, уміння працювати у певному темпі). Таким чином, можна виділити типові труднощі (загальні проблеми) у дітей з ОВЗ:

- відсутність мотивації до пізнавальної діяльності, обмежені уявлення про навколишній світ;
- темп виконання завдань дуже низький;
- потребує постійної допомоги дорослого;
- низький рівень властивостей уваги (стійкість, концентрація, перемикування);
- низький рівень розвитку мови, мислення;
- труднощі у розумінні інструкцій;
- інфантилізм;
- порушення координації рухів;
- низька самооцінка;

- підвищена тривожність: багато дітей з ОВЗ відзначаються підвищеною вразливістю (тривожністю): болісно реагують на тон голосу;
- високий рівень психічної та м'язової напруги;
- низький рівень дрібної та великої моторики;
- для більшості таких дітей характерна підвищена стомлюваність на завданні: вони швидко стають млявими або дратівливими, плаксивими, важко зосереджуються; при невдачах втрачають інтерес, відмовляються виконувати завдання; внаслідок стомлення виникає рухове занепокоєння;
- зазначається підвищена збудливість, неспокій, схильність до спалахів дратівливості, впертості.

1.4. Проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні

Однак є у такої освіти та її реалізації в нашій країні свої недоліки:

- відсутність достатнього фінансування;
- недостатня кількість та слабка підготовка педагогічних кадрів: від кваліфікації педагога, його здатності створювати в класі довірчі, комфортні умови для всіх, хто навчається, залежить успіх програми;
- слабка матеріально-технічна база шкіл, нестача необхідного обладнання, посібників, технічних засобів;
- погане оснащення та непристосованість умов для учнів-інвалідів: відсутність ліфтів, пандусів, поручнів, спеціальних засобів для учнів, що слабо бачать, необхідного медичного обладнання;
- відсутність у шкільному штатному розкладі педагогів, здатних працювати з особливими дітьми: сурдопедагогів, логопедів, педіатрів, психологів.

Потрібно багато часу, а головне – участь і взаємодія всіх дорослих учасників освітнього процесу, які працюють із дитиною з особливими освітніми потребами.

У нашій країні школи, які перейшли на інклюзивну систему освіти, стикаються з великою кількістю проблем. Після ухвалення закону «Про освіту» у багатьох регіонах почали закривати корекційні та спеціалізовані школи та переводити дітей з ОМЗ у звичайні освітні заклади, які зовсім не пристосовані до цього. колективи багатьох шкіл не провели необхідну психологічну роботу з учнями та батьками, які виявилися не готовими до спільного навчання з дітьми-інвалідами.

Матеріально-технічна база шкіл теж відчуває найчастіше недоліки необхідних ресурсів. Для дітей з обмеженими можливостями здоров'я відвідування шкіл може бути просто фізично незручно. , спілкування з якими уникають їхні однокласники. дітей на дистанційну форму навчання, що часто робить їх ще більш ізольованими від суспільства.

Число дітей, які офіційно отримують допомогу по інвалідності, в країні різко зросло (1,3 від загальної кількості дітей).

Спеціальна освіта, що охоплює учнів з особливими освітніми потребами – інвалідів, зазнає потрясінь через скорочення фінансування та структурних перетворень.

Впровадження інклюзивної освіти не тільки з труднощами організації так званого «безбар'єрного середовища» (пандусів, одноповерхового дизайну школи, введення в штат сурдоперекладачів, переобладнання місць загального користування тощо), але й з перешкодою соціальної властивості, що полягає у поширених стереотипах та забобонах , у тому числі, у готовності чи відмові вчителів, школярів та їх батьків прийняти розглянуту форму освіти.

Особливої актуальності сьогодні набувають дослідження громадської думки щодо проблем доступності вищої освіти та способів їх вирішення. про відмінності як вищу освіту (у тому числі бакалаврату, магістратури, аспірантури в державних та недержавних вузах) та у можливостях отримання різної за якістю освіти. можливості освіти зовсім не виключають, а, навпаки, припускають створення спеціального освітнього середовища для інвалідів (персональний наставник-помічник, спеціальні ліфти та транспортери у всіх

навчальних закладах, спеціалізовані клавіатури для людей з порушеннями зору або обмеженими можливостями фізичного здоров'я).

Перехід до інклюзивної освіти у вітчизняному контексті в принципі вже був зумовлений тим, що Україна ратифікувала Конвенцію ООН у галузі прав дітей, прав інвалідів з обмеженими можливостями, а також мати сприятливу громадську думку з цього питання, а також створити умови для реалізації прав інвалідів.

Система освіти в сучасній Україні переживає глибокі зміни, різні навчальні заклади трансформуються в результаті урядових реформ і під впливом ринкової економіки.

З осені 1992 року в Україні розпочалася реалізація проекту «Інтеграція осіб із обмеженими можливостями здоров'я». В результаті в 11 регіонах були створені експериментальні майданчики з інтегрованого навчання дітей-інвалідів. За результатами експерименту було проведено дві міжнародні конференції (1995, 1998). 31 січня 2001 року учасники Міжнародної науково-практичної конференції з проблем інтегрованого навчання ухвалили Концепцію інтегрованої освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я, яка була спрямована до органів управління освіти суб'єктів Міністерством освіти і науки України 6 квітня 2001 року. З метою підготовки педагогів до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я колегія Міністерства освіти і науки України прийняла рішення про введення у навчальні плани педагогічних вузів з 1 вересня 1996 курсів «Основи спеціальної (корекційної) педагогіки» та «Особливості психології дітей з обмеженими можливостями здоров'я». Відразу з'явилися рекомендації установам додаткового профосвіти педагогів запровадити ці курси у плани підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх шкіл.

Сьогодні існують різні форми сприяння отриманню вищої освіти для різних соціально-уразливих груп населення: законодавче регулювання умов здобуття вищої освіти, фінансова підтримка, інформаційне забезпечення, соціальна реабілітація, позитивна дискримінація. Всі ці форми знаходяться на

різному ступені свого розвитку і мають різний рівень ефективності. Законопроектом України «Про освіту осіб з обмеженими можливостями здоров'я (спеціальну освіту)», який з 1996 року чекає на своє прийняття Президентом України, встановлюється можливість навчання дітей-інвалідів у масовій школі, а в Доповіді Кабінету міністрів України «Освітня політика України на сучасному етапі» (2001) йдеться вже про пріоритет інтегрованої (інклюзивної) освіти дітей-інвалідів: «Діти, які мають проблеми зі здоров'ям (інваліди), повинні забезпечуватися державою медико-психологічним супроводом та спеціальними умовами для навчання переважно у загальноосвітній школі за місцем проживання та лише у виняткових випадках – у спеціальних школах-інтернатах». Спеціальна освіта, що охоплює учнів з особливими потребами, інвалідів, зазнає серйозних потрясінь через скорочення фінансування та структурних перетворень. Соціальна роль таких установ, як школи-інтернати для дітей з порушеннями розвитку, переоцінюється.

Слід зазначити, що останнім часом відбувається скорочення учнів, вихованців у школах – інтернатах для дітей з обмеженими можливостями здоров'я. На початок 2005 року їх було 174 тисячі.

Таким чином, за останнє десятиліття у системі освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я позначилися такі тенденції, пов'язані як із зовнішніми, так і з внутрішніми факторами впливу:

- загальне зростання кількості дітей з відхиленнями у розвитку;
- збільшення загальної кількості навчальних закладів для дітей з обмеженими можливостями здоров'я;
- скорочення контингенту у спеціальних (корекційних) освітніх установах;
- незначне зростання частки учнів за інтегрованою формою;
- збільшення кількості учнів у спеціальних (корекційних) класах загальноосвітніх шкіл для дітей з порушеннями фізичного та розумового розвитку, з одночасним скороченням класів для дітей із ЗПР.

1.5. Шляхи вирішення проблем інклюзивної освіти в Україні

Щоб успішно просуватися у бік інклюзивного освіти, слід навчитися успішно вирішувати проблеми. Йдеться не лише про проблеми якоїсь дитини. Йдеться про проблеми шкіл, про те, як школі відповідати потребам усіх учнів. Успішне вирішення проблем у міру їх виникнення, засноване на ясній педагогічній платформі, де спільні цінності та позитивне лідерство є найкращим шляхом для просування школи та класу до інклюзивного навчання дітей. Вирішення проблем є природним станом для вчителів, які постійно взаємодіють з учнями та дорослими протягом усього дня.

Причини з яких не працює шкільна інклюзія:

Проблема доставки дитини до школи. Необхідно передбачити транспортну підтримку. Вирішення цієї проблеми потребує серйозного фінансування.

Готовність освітян. Для вирішення цієї проблеми створюються програми підвищення кваліфікації, програми магістратури та бакалаврату, творчі майстерні, обмін досвідом, стажування тощо . Сьогодні змінилася сама стратегія підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. У основі лежить потреба самого педагога підвищення кваліфікації. Якщо проаналізувати сьогоdnішній стан шкіл України, ми побачимо, що школи ще мало готові відповідати всім вимогам інклюзії. Вчителі, які вже мають досвід роботи за принципами інклюзивної освіти, розробили такі способи включення «особливої» дитини до системи освіти:

- приймати учнів з інвалідністю «як будь-яких інших хлопців у класі»;
- включати їх у ті самі активності, але ставити різні завдання;
- учнів до групових форм роботи та вчити приймати групові рішення поставлених завдань;
- використовувати активні форми навчання – маніпуляції, ігри, проекти, лабораторії, корисні дослідження.

Така професійна позиція вчителя дозволяє подолати свої побоювання і тривоги, вийти на новий рівень професійної майстерності, дає можливість зрозуміти своїх учнів і своє покликання.

Висновок до розділу 1

Питання про вибір освітнього та реабілітаційного маршруту дитини з ОМЗ, у тому числі ступінь її інтеграції має вирішуватися виходячи з потреб, особливостей розвитку та можливості дитини. Необхідно створення спеціальних умов до роботи з дітьми з ОВЗ. Інклюзивна освіта – школа для всіх. У будь-якій школі забезпечуватиметься успішна соціалізація дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ОМЗ

2.1. Комплексний супровід дітей з обмеженими можливостями здоров'я за умов закладу загальної середньої освіти

У світі збільшується чисельність дітей з обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ), які зазнають труднощів у засвоєнні освітньої програми. Для них потрібне створення спеціальних умов навчання та виховання, і виникає необхідність комплексного супроводу таких дітей в умовах освітніх закладів. Іншими словами необхідне безбар'єрне освітнє середовище, яке дозволило б дітям з ОМЗ реалізувати повною мірою свої освітні потреби. У зв'язку з цим виникає потреба створення інклюзивного освітнього простору для дітей з ОМЗ.

Починаючи роботу з дітьми з ОМЗ, педагоги, психологи, соціальні педагоги постають перед проблемою організації їм навчального процесу, вибору форм і методів роботи з цією категорією вихованців.

У кожному освітньому закладі можуть бути свої тонкощі при виборі форм і методів, але при цьому існують загальні принципи та закономірності, яких слід дотримуватись:

– принцип дотримання інтересів дитини визначає позицію фахівця, який покликаний вирішувати проблему дитини з максимальною користю та в її інтересах;

– Впровадження принципу безперервності гарантує дитині та її батькам (законним представникам) безперервність допомоги до повного вирішення проблеми або визначення підходу до її вирішення;

– дотримання принципу системності, який би єдність діагностики, корекції та розвитку, тобто. системний підхід до аналізу особливостей розвитку та корекції порушень дітей з ОМЗ, а також всебічний багаторівневий

підхід фахівців різного профілю, взаємодія та узгодженість їх дій у вирішенні проблем дитини; участь у цьому процесі всіх учасників освітнього процесу;

– дотримання принципу гуманізації, що означає визнання унікальності та неповторності особистості кожної дитини; визнання необмежених можливостей розвитку особистого потенціалу кожної дитини; повага до особи дитини з боку всіх учасників навчального процесу;

– принцип рекомендаційного характеру надання допомоги забезпечує дотримання гарантованих законодавством прав батьків (законних представників) дітей з ОМЗ обирати форми здобуття дітьми освіти;

– принцип варіативності, який передбачає створення варіативних умов для здобуття освіти дітьми, які мають різні недоліки у фізичному та (або) психічному розвитку.

Так, зміна освітнього середовища (за умови її неготовності прийняття дитини з ОМЗ) вийде першому плані. З чого починати цю роботу у школі? Знову-таки з середовища, з'ясовуючи, готове чи готове освітнє середовище, прийняти дитину з ОМЗ.

Корекція освітнього середовища досягається шляхом проведення тренінгових занять (не лише з учнями, а й з педагогами, і з батьками), організації просвітницьких заходів (знову-таки не лише з дитячою, а й з дорослою аудиторією), перепідготовки педагогічних кадрів.

Не варто забувати і про те, що на сьогодні лише в небагатьох освітніх закладах створені спеціальні умови для роботи з дітьми, які мають особливі можливості здоров'я, тому кожній школі потрібно вирішити, яким чином вона зможе прийняти дитину з ОМЗ і як вибудовуватиме роботу з нею. враховуючи при цьому, що просвітницька та корекційна діяльність має бути спрямована і на дітей без обмежень щодо здоров'я.

За підсумками робіт Е.А.Климова, В.А. Ясвіна, Тарасова С.В., у яких запропоновано складові освітнього середовища установи, можна виділити структуру інклюзивного освітнього середовища як простору соціалізації дітей з різними можливостями та особливостями:

- просторово-предметний компонент (матеріальні можливості установи – доступна (безбар'єрна) архітектурно-просторова організація; забезпеченість сучасними засобами та системами, що відповідають освітнім потребам дітей);

- змістовно-методичний компонент (адаптований індивідуальний маршрут розвитку дитини, варіативність та гнучкість освітньо-виховних методик, форм та засобів);

- комунікативно-організаційний компонент (особистісна та професійна готовність педагогів до роботи у змішаній (інтегрованій) групі, сприятливий психологічний клімат у колективі, управління командною діяльністю фахівців).

До однієї з умов організації інклюзивного освітнього середовища можна віднести: комплексний та багаторівневий супровід учасників освітнього процесу: педагога (науковий керівник, адміністрація), навчання дітей (дефектолог, психолог, батьки) та соціалізації дітей (психолог, батьки, волонтери).

Види (напрями) комплексного супроводу:

- профілактика;

Психопрофілактична робота - забезпечення вирішення проблем, пов'язаних із навчанням, вихованням, психічним здоров'ям дітей:

- Розробка та здійснення розвиваючих програм для учнів з урахуванням завдань кожного вікового етапу;
- Виявлення психологічних особливостей дитини, які надалі можуть зумовити відхилення в інтелектуальному або особистісному розвитку;
- Попередження можливих ускладнень у зв'язку з переходом учнів на наступний віковий ступінь.

- діагностика (індивідуальна та групова (скринінг));

Діагностика – виявлення особливостей психічного розвитку дитини, сформованості певних психологічних новоутворень, відповідності рівня розвитку УУД, особистісних та міжособистісних утворень віковим орієнтирам та вимогам суспільства. На основі результатів психологічної діагностики,

розробляються напрями та завдання психопрофілактичної та корекційно-розвивальної роботи, визначається тематика та цілі психолого – педагогічної освіти учасників освітнього процесу.

- консультування (індивідуальне та групове);

Консультування – допомога у вирішенні тих проблем, з якими до психолога звертаються вчителі, учні, батьки:

- З питань розробки та реалізації програм навчання та виховання;
- З питань психології дітей та їх віковим особливостям;
- З приводу проблем навчання, поведінки, міжособистісної взаємодії конкретних учнів або груп учнів;
- Профорієнтаційне консультування учнів;
- Надання психологічної допомоги та підтримки учням, які перебувають у стані стресу, конфлікту, сильного емоційного переживання;
- Допомога в організації ефективного дитячо-батьківського спілкування та ін.

- розвиваюча робота (індивідуальна та групова);

- корекційна робота (індивідуальна та групова);

Корекційно-розвивальна робота - активний вплив на процес формування особистості в дитячому віці та збереження її індивідуальності, що здійснюється на основі спільної діяльності вчителів, педагога-психолога, вчителя – дефектолога, вчителя – логопеда, лікарів, соціального педагога та інших фахівців.

- психологічна освіта та освіта (підвищення психолого-педагогічної компетентності адміністрації, педагогів, батьків).

Психологічне просвітництво - залучення педагогічного колективу, учнів та батьків до психологічної культури. Експертиза освітніх та навчальних програм, проектів, посібників, освітнього середовища, професійної діяльності спеціалістів освітньої установи.

В основі підтримки лежить метод комплексного супроводу, що реалізує чотири функції:

- діагностика проблем, що виникають у дитини;

- пошук інформації про сутність проблеми та способи її вирішення;

- консультація на етапі прийняття рішення та вироблення плану проблеми;

- допомога на етапі реалізації вирішення проблеми.

Наступну умову організації інклюзивного освітнього середовища можна віднести: Спадкоємність дошкільної та шкільної освіти на рівні дидактичних технологій, освітніх програм, виховного простору установ (спільна діяльність спеціалістів дитячого садка та школи здійснюється як співробітництво щодо вироблення спільних рішень у сфері створення педагогічних умов інклюзії).

У результаті психолого-педагогічного супроводу вирішуються такі:

- Здійснення моніторингу розвитку індивідуально-особистісних характеристик дитини;

- Допомога (сприяння) дитині у вирішенні актуальних завдань розвитку, навчання, соціалізації: навчальні труднощі, проблеми з вибором освітнього та професійного маршруту, порушення емоційно-вольової сфери, проблеми взаємовідносин з однолітками, вчителями, батьками;

- Створення спеціальних соціально-психологічних умови для надання допомоги дітям, які мають проблеми в психологічному розвитку, навчанні;

- Формування у що навчаються здатності до самопізнання, саморозвитку та самовизначення;

- Розвиток психолого-педагогічної компетентності (психологічної культури) учнів, батьків, педагогів;

- Створення умов для отримання соціально-психологічної допомоги, що виходить за рамки функціональних обов'язків та професійної компетенції фахівців УПС (соціально - психологічної служби).

Рівні психолого-педагогічного супроводу:

Рівень класу (групи).

На цьому рівні провідну роль грають вчителі, класний керівник, які забезпечують необхідну педагогічну підтримку дитині у вирішенні завдань навчання, виховання та розвитку. Основна мета їх діяльності – розвиток самостійності у вирішенні проблемних ситуацій, запобігання дезадаптації

дитини, виникнення гострих проблемних ситуацій. Для досягнення цієї мети класний керівник разом із фахівцями розробляє план розвитку класу та кожного учня. Коригується план виховної роботи у класі з урахуванням психологічних характеристик класу та учнів.

Рівень навчального закладу.

Надається спеціалізована допомога дітям зі складними проблемами, що передбачає участь спеціалістів особливої кваліфікації, комплексний (міждисциплінарний) підхід та особливі умови для роботи (наявність спеціального обладнання, технологій тощо). На цьому рівні робота ведеться педагогом-психологом, учителем-логопедом, учителем-дефектологом, соціальним педагогом, які виявляють проблеми у розвитку дітей і надають первинну допомогу у подоланні труднощів у навчанні, взаємодії з вчителями, батьками, однолітками. На цьому рівні також реалізуються профілактичні програми, що охоплюють значні групи учнів, здійснюється експертна, консультативна, просвітницька робота з адміністрацією та вчителями.

Основні заходи щодо реалізації психолого-педагогічного супроводу

I. Супровід на етапі прийому дітей до школи.

1. Проведення психолого-педагогічної діагностики, спрямованої визначення шкільної готовності дитини. Як правило, діагностика складається із двох складових частин. Спочатку здійснюється загальна експрес-діагностика, що дозволяє судити про рівень психологічної готовності та сформованості деяких універсальних навчальних дій у дитини (листопад). Потім стосовно дітей, які показали надзвичайно низькі результати, організується другий «діагностичний тур». Він спрямовано виявлення причин низьких результатів. У ряді випадків другий діагностичний зріз здійснюється у березні.

2. Проведення групових та індивідуальних консультацій батьків майбутніх першокласників. Групова консультація у формі батьківських зборів – це спосіб підвищення психологічної культури батьків, рекомендації батькам щодо організації останніх місяців життя дитини перед початком шкільних

занять. Індивідуальні консультації проводяться для батьків, діти яких за результатами тестування мають низький рівень сформованості універсальних навчальних дій і можуть відчувати труднощі в адаптації до школи.

3. Групова консультація педагогів майбутніх першокласників, що носить цьому етапі загальний ознайомлювальний характер.

4. Участь у роботі РПМПК.

II. Супровід учнів початкової школи

Адаптація першокласників

I етап – первинна адаптація дітей до школи. Його можна назвати найскладнішим для дітей та найвідповідальнішим для дорослих. У рамках цього етапу (з вересня по січень) передбачається:

1. Стартова діагностика учнів, що надійшли до першого класу, з метою виявлення рівня актуального та зони найближчого розвитку дитини, індивідуальних шляхів корекції.

2. Проведення консультацій та просвітницької роботи з батьками першокласників, спрямованої на ознайомлення дорослих з основними завданнями та труднощами періоду первинної адаптації, тактикою спілкування та допомоги дітям.

3. Проведення групових та індивідуальних консультацій педагогів щодо вироблення єдиного підходу до окремих дітей та єдиної системи вимог до класу з боку різних педагогів, які працюють із класом.

4. Організація методичної роботи педагогів, спрямованої на побудову навчального процесу відповідно до індивідуальних особливостей та можливостей школярів, виявлених у ході діагностики та спостереження за дітьми у перші тижні навчання.

5. Організація психолого-педагогічної підтримки школярів

6. Організація групової розвиваючої роботи з дітьми, спрямованої на підвищення рівня їхньої шкільної готовності, соціально-психологічну адаптацію у новій системі взаємовідносин.

7. Аналітична робота, спрямовану осмислення підсумків діяльності педагогів, психологів та батьків у період первинної адаптації першокласників.

II етап – психолого-педагогічна робота зі школярами, які мають труднощі у шкільній адаптації. Робота у цьому напрямі здійснюється протягом другого півріччя 1-го класу та передбачає наступне:

1. Проведення психолого-педагогічної діагностики, спрямованої виявлення груп школярів, які мають труднощі у формуванні універсальних навчальних процесів.

2. Індивідуальне та групове консультування та просвітництво батьків за результатами діагностики.

3. Просвітництво та консультування педагогів з питань індивідуальних та вікових особливостей учнів.

4. Семінарські заняття з учителями початкових класів з подолання психологічних бар'єрів.

5. Організація педагогічної допомоги дітям, які зазнають різних труднощів у навчанні та поведінці з урахуванням даних психодіагностики. Тут же – методична робота педагогів, спрямована на аналіз змісту та методики викладання різних предметів. Мета такого аналізу – виявити та усунути ті моменти у навчальному процесі, стилі спілкування з дітьми, які можуть провокувати різні шкільні труднощі.

6. Організація груповий психокорекційної роботи з школярами, які мають труднощі у навчанні та поведінці. Виявлення дітей з ОВП (обмеженими освітніми потребами) у ЗУ, здійснення психолого-медико-соціального супроводу

7. Аналітична робота, спрямована на осмислення результатів проведеної протягом півріччя та року в цілому роботи.

Супровід учнів 2-4 класів

1. Оцінка сформованості універсальних навчальних процесів в учнів 2-3 класів.

2. Діагностика готовності четверокласників до переходу до середньої ланки.

3. Корекційно-розвиваючі заняття.

4. Організація психолого-педагогічної підтримки школярів, які мають труднощі у навчанні, мають проблеми у поведінці.

5. Проведення заходів із використанням сучасних технологій, що сприяють формуванню у тих, хто навчається громадянської позиції, моральних якостей, комунікативних навичок, ціннісних установок на здоровий та безпечний спосіб життя.

6. Просвітництво та консультування педагогів та батьків з питань індивідуальних та вікових особливостей учнів. (Індивідуальні та групові консультації, батьківські збори).

7. Аналітична робота, спрямовану осмислення результатів проведеної роботи протягом року.

III. Супровід учнів основної школи

Адаптація п'ятикласників

1. Проведення консультацій та просвітницької роботи з батьками п'ятикласників, спрямованої на ознайомлення дорослих з основними завданнями та труднощами періоду адаптації, тактикою спілкування та допомоги дітям.

2. Проведення групових та індивідуальних консультацій педагогів щодо вироблення єдиного підходу до окремих дітей та єдиної системи вимог до класу з боку різних педагогів, які працюють із класом.

3. Організація груповий розвиваючої роботи з дітьми, спрямовану соціально-психологічну адаптацію у новій системі взаємовідносин.

4. Діагностика учнів 5-х класів, спрямовану вивчення ступеня та особливостей пристосування дітей до нової соціальної ситуації (жовтень).

5. Організація психолого-педагогічної підтримки школярів, які мають проблеми адаптації.

6. Аналітична робота, спрямовану осмислення підсумків діяльності педагогів, психологів та батьків у період адаптації п'ятикласників.

V. Супровід учнів 10-11 класів

V. Профілактика бездоглядності та правопорушень

VI. Збереження та зміцнення психологічного здоров'я

VII. Формування цінності здоров'я та безпечного способу життя

Узагальнюючи роботу в даному напрямку, ми відзначаємо, що інклюзивне освітнє середовище, створене з урахуванням вищезазначених принципів, структури та умов її організації, сприяє стимулюванню розвитку самостійності, ініціативності та активності дитини з ОВЗ, забезпечує різним дітям доступ до розвитку своїх можливостей з урахуванням особливих освітніх потреб та є ефективною умовою реалізації інклюзивного освітнього процесу.

2.2. Інклюзивна освіта: середовище, результати, перспективи, розвиток на прикладі Комунального закладу «Харківський ліцей № 53 Харківської міської ради».

Умовами успішної соціалізації дітей з обмеженими можливостями здоров'я та дітей інвалідів є здобуття освіти, завдяки якому забезпечується їх повноцінна участь у житті суспільства, ефективна самореалізація у різних видах професійної та соціальної діяльності.

Нерідко виявляється так, що діти з особливими освітніми потребами випадають із загального освітнього процесу, оскільки для роботи з ними педагогічний склад загальноосвітніх установ не має необхідних знань у галузі корекційної та спеціальної педагогіки. Цю та безліч інших проблем у сучасній школі покликане вирішити інклюзивну освіту. Необхідність інклюзивної освіти виникла і в нашій школі. Вона була давно, але особливо гостро виникла у 2010–2011 навчальному році, коли територіально учні були прив'язані до школи, а можливостей тут не було, оскільки не

було створено умови. Діти змушені були навчатися у віддаленій від проживання школі, підвезення їх до місця навчання не було змоги, часто діти з малозабезпечених сімей змушені були жити у школі – інтернаті м. Ужура. Вже на перших етапах розвитку інклюзивної освіти у нашій школі гостро постала проблема неготовності вчителів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, виявився недолік професійних компетенцій вчителів до роботи в інклюзивній сфері, наявність психологічних бар'єрів та професійних стереотипів.

Основним психологічним «бар'єром» був страх перед невідомим, страх шкоди інклюзії для інших учасників процесу, негативні установки та упередження, професійна невпевненість вчителя, небажання змінюватися, психологічна неготовність до роботи з «особливими» дітьми.

Потрібно було підготувати педагогічні кадри. Адміністрація школи проводила роботу з учителями, вчителі з батьками. Також педагогічні кадри мали пройти спеціальне навчання. Потрібно було створити матеріальну базу для інклюзивного навчання. Не було кабінетів для спеціалістів, спеціально обладнаних класів для дітей з ОМЗ, наочних та навчальних посібників.

Великою проблемою залишалася робота з батьками. Існує три категорії батьків, які мають дітей з ОМЗ: 1) не розуміють до кінця серйозність та суть наявного у них колегіального висновку ПМПК про поставлений діагноз; 2) не хочуть це розуміти - воліють №позицію страуса№; 3) соціально-дезадаптовані батьки. До такої категорії належать батьки, які ведуть асоціальний спосіб життя (не працюють, приймають алкоголь, самі мають відставання у розумовому розвитку, що живуть в антисанітарних умовах). Як правило, ці батьки багатодітні, що теж ускладнює належне виховання та навчання.

Для роботи з дітьми з ОМЗ були потрібні фахівці, які мають корекційну освіту: вчитель-дефектолог, вчитель-логопед і психолог, соціальний педагог. Але ця проблема успішно вирішилася. Школа поповнилася необхідними успішної роботи з дітьми з ОМЗ фахівцями.

У серпні 2011 року було отримано ліцензію на право ведення освітньої діяльності за програмами спеціальних (корекційних) освітніх закладів VIII виду.

Вже 2014-2015 навч. учні з особливими освітніми потребами навчалися за адаптованою програмою VIII виду в 2 окремих класах-комплектах (5-7, 8-9 клас), учні початкових класів навчалися інтегровано в загальноосвітніх класах (всього 29 осіб).

У 2015-2016 році було відкрито 2 класи - комплекти (1-4, 5-7 клас) та окремі 8 та 9 класи для учнів за адаптованою програмою VIII виду (всього 28 учнів).

У 2016-2017 навчальному році функціонувало 3 класи - комплекти (1-4, 5-7, 8-9 клас), 3 учнів навчалося індивідуально вдома, 1 учня навчався за індивідуальним навчальним планом. На кінець навчального року в класах для дітей з ОВЗ навчалися 31 учнів за адаптованою освітньою програмою VIII виду, 1 який навчається за адаптованою основною загальноосвітньою програмою освіти тих, хто навчається з розумовою відсталістю (інтелектуальними порушеннями) Варіант 1, 1 учень по адаптованій основною загальноосвітньою програмою освіти учнів з помірною, важкою та глибокою розумовою відсталістю (інтелектуальними порушеннями), тяжкими та множинними порушеннями розвитку.

У 2017-2018 році, на початок року в школі навчалися 25 учнів з обмеженими можливостями здоров'я у 3 класах комплектах (2-7. 5-6, 7-9), 5 учнів навчалися індивідуально вдома.

У 1 класі загальноосвітньої школи 5 учнів навчалися зі статусом «дитина з обмеженими можливостями здоров'я» (варіант 7.1-2 учнів, варіант 5.1-3 учнів) для яких були розроблені адаптовані освітні програми.

Варто звернути увагу на тенденцію до збільшення кількості дітей із ОВЗ. У зв'язку з цим виникає потреба в курсовій перепідготовці педагогічних кадрів нашої школи, які працюють із дітьми з ОМЗ за адаптованими програмами.

Вчителі-предметники, які працюють з інтегрованими до класів норми дітьми з ОВЗ, становлять робочі програми, виходячи з програму під ред. Воронкової, спеціалісти: вчитель-дефектолог, вчитель-логопед, психолог – складають спільно з вчителем індивідуальні корекційні програми на кожну дитину, яка навчається у початковій школі, проводячи діагностичні обстеження протягом навчального року: на початку, середині та наприкінці року. Робота спеціалістами ведеться у формі індивідуальних, підгрупових, групових занять. Проводяться консультації з учителями, батьками.

Педагогічний колектив, який працює з цією категорією дітей, окрім самоосвіти, проходить навчання на курсах. Вдома дітей-інвалідів також навчають підготовлені вчителі.

Інклюзія охоплює глибокі соціальні аспекти життя школи: створюється моральне, матеріальне, педагогічне середовище, адаптоване до освітніх потреб будь-якої дитини, яку можливо забезпечити лише за тісної співпраці з батьками, у згуртованій командній взаємодії всіх учасників освітнього процесу, забезпечення умов реалізації прав учнів з ОМЗ на здобуття безкоштовної освіти.

Виходячи зі сказаного вище, педагогічний колектив ставить перед собою такі завдання:

- організація якісної корекційно-реабілітаційної роботи з учнями з різними формами відхилення у розвитку;
- створення сприятливого психолого-педагогічного клімату для реалізації індивідуальних здібностей учнів із ОМЗ;
- розширення матеріальної бази та ресурсного забезпечення школи для організації навчання дітей з ОМЗ;
- удосконалення системи кадрового забезпечення.
- формування цінностей та загальноприйнятих норм поведінки, необхідні для життя в суспільстві, комунікативної та соціальної компетентності.

У нашій школі працюють люди, які готові змінюватися разом з дитиною і заради дитини, причому не лише «особливої», а й найзвичайнішої. Є для них найменш обмежуючою і найбільше, що включає. Реалізація цього принципу означає: всі діти повинні бути включені в освітнє та соціальне життя школи за місцем проживання. Завдання нашої школи – побудувати систему, яка задовольняє потреби кожного.

У нашій школі навчаються різні діти з ОМЗ: і з затримкою психічного розвитку, і з розумовою відсталістю, і з тяжкими порушеннями промови. Розвитку не мають таких важких відхилень у розвитку, як розумова відсталість, первинне недорозвинення промови, слуху, зору, рухової системи. Навчальної програмою «норми», їм потрібна спеціальна адаптована програма.

В даний час у Комунальному закладі «Харківський ліцей № 53 Харківської міської ради» створено необхідні матеріально-технічні умови для навчання дітей з ОМЗ та проводяться заходи спрямовані на організацію інклюзивної освіти за такими напрямками діяльності:

- Підвищення кваліфікації освітян.
- Матеріально – технічне та організаційне.
- Створення системи комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з обмеженими можливостями здоров'я, дітей – інвалідів.
- Створення толерантного середовища (включення всіх дітей з ОМЗ у проведення інтелектуальних, виховних, культурно-розважальних, спортивних заходів).

У школі цілеспрямовано підтримується соціалізація учнів з ОМЗ, що сприяє поліпшенню соціальної компетенції та навичок комунікації дітей із ОМЗ, вищого рівня соціальної взаємодії зі своїми здоровими однолітками в інклюзивному середовищі:

- в інклюзивному середовищі діти з ОМЗ отримують можливість повноцінного освоєння навчальних програм, що сприяє покращенню навичок та академічних досягнень;

– в інклюзивному класі діти вчатьсЯ поважати та цінувати своїх однокласників з ОМЗ, бачити те, що лежить за межею інвалідності чи обдарованості.

З вересня 2016–2017 навчального року було прийнято стандарт для дітей з розумовою відсталістю та ОМЗ.

Це стимулює весь педагогічний колектив нашої освіти для подальшого професійного розвитку, щоб успішніше соціалізувати учнів у доросле життя після закінчення школи.

2.3. Тьютор у системі початкової освіти дитини з ОМЗ

П'ять років тому, коли я взяла перший клас, в який прийшли навчатися діти із затримкою психічного розвитку (ЗПР), дитина, яка має дитячий церебральний параліч (ДЦП) і дитина з розладом аутистичного спектру (РАС), дитина страждає на епілепсію, то перший рік навчання був для мене дуже тяжкий. Перші проблеми виникли у питанні соціалізації дітей. Деякі діти через своє здоров'я не могли відвідувати дошкільні заклади, і світ їхнього спілкування був сконцентрований лише на його потребах. Відсутність помічника (тьютера) створювало безліч труднощів. Звичайно, тьютор для таких дітей – це найкращий варіант допомоги для таких дітей та для вчителя. АЛЕ! Їх дуже мало і проект «Тьютор для особливих дітей» лише набирає обертів.

Тьютор – це учасник освітнього процесу (супровідник, наставник, репетитор), людина зі спеціальною психолого-педагогічною освітою, але не батьки. Вчитель прописує індивідуальні вправи і завдання дитини, тобто. деяку інструкцію, а тьютор, діючи нею, допомагає здійснити задумане вчителем.

У його обов'язки входить допомогти дитині вирішити багато освітніх та організаційних питань, знайти своє місце в житті, зрозуміти, що ж він хоче і може в реальності. Тьютор супроводжує дитину в навчальному середовищі,

стежити, щоб той не втрачав навчальну мотивацію і розумів, що хоче отримати від школи і занять в цілому.

Не кожен може виконувати функції постійного супроводжуючого для дитини з ОМЗ. «Ця діяльність передбачає високий рівень толерантності (безумовне прийняття дитини), достатній запас знань у рамках корекційної педагогіки та спеціальної психології, добре розвинені комунікативні навички тощо) (Петрова Є. С. «Проблема тьюторства в інклюзивній школі» стаття).

В інклюзивній освіті таких фахівців зараз також називають педагог супроводу, адаптор, куратор, який супроводжує класний вихователь. Насправді тьюторами працюють спеціальні педагоги (логопеди, дефектологи). Педагоги без спеціальної освіти, психологи, студенти профільних вузів, училищ, батьки (частіше бабусі, мами) дитини з особливостями розвитку.

Мета діяльності тьютора полягає у успішному включенні дитини з ОМЗ у середу освітнього закладу. Тьютор може стати сполучною ланкою, яка забезпечує координацію педагогів, вузьких спеціалістів (логопеда, дефектолога, психолога), медичного персоналу та інших необхідних дитині фахівців на кожному етапі освітнього процесу. Успішність інклюзії у початковій школі, коли дитина з ОМЗ ще багато чого не вміє і не може самостійно виконати, багато в чому залежить від співпраці команди різних спеціалістів.

При цьому вся діяльність із супроводу особливої дитини не повинна порушувати освітнього процесу та комунікативного простору тієї групи дітей, в якій знаходиться дитина з особливостями розвитку.

Тьюторський супровід у початковій школі необхідний як спеціальний організований педагогічний супровід у формуванні майбутнього учня та побудови найбільш активної програми щодо його досягнення. Тьютор та вчитель стають однією командою. Необхідно пам'ятати, що вчитель у свідомості учня має відігравати провідну роль.

2.4. Рекомендації щодо роботи з дітьми з дітьми з ОМЗ при організації інклюзивної освіти

Для тих, хто навчається з особливими освітніми потребами, необхідні зміни подання інформації або модифікація навчального плану з метою успішнішого освоєння освітньої програми.

Необхідні зміни мають бути включені до індивідуального освітнього плану учня . ці зміни слід застосовувати так, щоб вони відображали індивідуальні потреби учнів з особливими потребами, причому дуже важливо також дізнаватися у самих учнів та їхніх батьків (законних представників) про те, чого вони потребують. Потрібно подання особливих умов: зміни термінів здачі, форми виконання завдання, його організації, способів подання результатів, здійснення індивідуально-особистісного та диференційованого підходів. Рекомендації щодо коригувань у підручниках та освітніх програмах, можливих змін на уроці у класі та завданнях, можливих поведінкових очікуваннях, які потрібно взяти до уваги під час навчання дітей з особливими освітніми потребами.

У процесі навчання вчителю слідусь:

- використовувати чіткі вказівки;
- поетапно пояснювати завдання;
- вчити послідовно виконувати завдання;
- повторювати інструкції до виконання завдання;
- демонструвати вже виконане завдання (наприклад, вирішене математичне завдання).

У навчальному процесі необхідно:

- чергувати заняття та фізкультурні паузи;
- представляти додатковий час для завершення завдання;
- надавати додатковий час для здачі домашнього завдання;
- використовувати листи з вправами, які потребують мінімального заповнення;

- використовувати вправи з пропущеними словами/пропозиціями;
- забезпечити школяра копією конспекту.

Для оцінки навчальних досягнень учнів з ОВЗ необхідно використовувати індивідуальну шкалу оцінок відповідно до успіхів та витрачених зусиль;

- щоденна оцінка з метою виведення четвертої позначки;
- оцінка роботи на уроці учня, який погано справляється з тестовими завданнями;
- акцентувати увагу на добрих оцінках;
- дозволяти переробити завдання, з яким учень не впорався;
- проводити оцінку перероблених робіт;
- використовувати використовувати такі оцінки досягнень та знань школярів:

- систему оцінок досягнень учнів.

При організації навчального процесу необхідно:

- використовувати вербальні заохочення;
- звести до мінімуму покарання за невиконання правил;
- орієнтувати більше на позитивне ніж негативне;
- складати плани, що позитивно орієнтовані та враховують навички та вміння школяра;
- надавати учням право залишити робоче місце та усамітнитися, коли цього вимагають обставини;
- розробити кодову систему спілкування (слова, жести), яка дасть учневі зрозуміти, що його поведінка є неприпустимою на даний момент;
- ігнорувати незначні поведінкові порушення;
- розробити заходи втручання у разі неприпустимої поведінки, яка є ненавмисною;
- освоювати знання про зміни у поведінці, які попереджають про необхідність застосування медикаментозних засобів або вказують на перевтому учнів.

Основне завдання вчителя зробити для дітей із ОМЗ клас – зоною вільною від неуспіху. Дати дитині впевненість у її добробуті. Підбирати методики, здатні зацікавити новим матеріалом і пояснити його найдохідливішим способом.

Ще один спосіб варіативних форм навчання дітей з ОМЗ у школі – комфортне співіснування дитини у соціальному середовищі. Соціалізація дитини має відбуватися у щадному режимі. Найкращий варіант, коли режим відвідування школи приймається індивідуально, з особливостей дитини. Як один варіант входження дитини з ОМЗ у шкільне середовище може виступати система коротких занять із різними педагогами за день. Уроки або консультації при цьому складають по 15-20 хвилин. Дитина поки що індивідуально знайомиться з предметами, педагогами і навіть кабінетами та будовою школи. Це дуже важливо особливо для дітей із різною розумовою відсталістю. При цьому всі педагоги та вузькі фахівці у взаємодії з батьками приймають рішення про форми подальшої освіти дитини, виходячи з того, як він засвоює матеріал, як він почувається у шкільному середовищі.

Технічні засоби також допомагають педагогу під час навчання дітей з ОМЗ. Існує дистанційна форма бучення.

Дистанційна форма навчання дітей з ОМЗ, коли процес взаємодії педагога та учня відбувається за допомогою інформаційних технологій, відеозв'язку через Інтернет, надання відео-лекцій та дистанційної атестацією. Дистанційна технологія навчання дітей з ОМЗ може вважатися найбільш успішною для тих дітей, які не можуть через фізичні, психологічні, психофізичні причини отримати інклюзивне навчання. У цьому дистанційне навчання зберігає характерний домашнього навчання індивідуальний підхід до учню. Оскільки педагог здатний скоригувати навчальну програму, з особливостей, зокрема розумових, свого учня. Протягом заняття важливо активізувати роботу всіх аналізаторів. Педагогу важливо приділяти увагу схваленню при невдачах, заохочення за найменший успіх дитини з ОМЗ. Важливо розвивати рухові навички за допомогою цікавих та зрозумілих для

дітей ігор, які відповідають його руховим можливостям. Формувати навичку самообслуговування. Важливо приділяти особливу увагу розвитку сенсорних стандартів.

Враховуючи всі вищесказані рекомендації, вчитель зможе забезпечити такий освітній процес, який задовольнятиме спеціальні потреби учнів з обмеженими можливостями здоров'я.

Однак, усвідомлення необхідності та перспективності переходу до інклюзивної форми освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я виділяє низку проблем, що потребують невідкладного вирішення:

- необхідність удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує організацію інклюзивної освіти;
- відсутність економічних та фінансових механізмів реалізації інклюзивної освіти відповідно до фінансових нормативів витрат, до яких включаються витрати на створення спеціальних умов навчання (виховання) учнів з ОМЗ у загальноосвітній школі;
- недостатній розвиток в освітніх установах розвиваючого адаптивного середовища, умов доступності, без бар'єрного середовища життєдіяльності;
- нестача спеціалістів, підготовлених для роботи з дітьми з ОВЗ в умовах інклюзивної освіти;
- недостатнє методичне забезпечення освітнього процесу, не здатне задовольнити потреби фахівців супроводу та педагогів, включених до інклюзивної практики;
- неготовність суспільства та самих осіб з ОМЗ до взаємного прийняття.

Висновок до розділу 2

Таким чином, для успіху інтеграції в освітньому просторі країни має скластися та функціонувати чітко організована і добре налагоджена інфраструктура спеціалізованої педагогічної та психологічної допомоги особливим дітям, які навчаються у загальноосвітньому закладі. психолого-

педагогічне супроводження особливої дитини в освітньому установі. Необхідно створення корекційного блоку, який доповнює та тісно пов'язаний із загальноосвітнім.

Українське законодавство закріплює гарантії реалізації права на освіту для дітей та підлітків з обмеженими можливостями

ВИСНОВКИ

Останнім часом дедалі більше пропонується інноваційних підходів до навчання та виховання дітей із особливими освітніми потребами. Незалежно від соціального становища, расової чи конфесійної належності, фізичних та розумових здібностей інклюзивна освіта надає можливість кожній дитині задовольнити свою потребу у розвитку та рівні права в отриманні адекватного рівня її розвитку освіти.

Сьогодні проблема розвитку інклюзивного освіти в Україні перебуває під пильною увагою як батьків і педагогічних співтовариств, а й усієї громадськості. Як було згадано у цій роботі, це пов'язано зі специфікою методик і невідповідністю кадрів, нестачею фахівців.

Інклюзивна освіта – новий перспективний стратегічний напрямок освітньої політики та перспектива, яка значною мірою зачіпає сучасну освіту. Тому на етапі проектування інклюзивного процесу в освітній установі необхідно розглядати та оцінювати сутність та ситуативні протиріччя та обмеження цього процесу, ризики та ресурси, щоб закласти основи посправжньому дієвої інклюзивної освіти та уникнути перекосів та зривів у її реалізації.

Практика показує, що розвиток інклюзивної освіти – процес складний, багатогранний, що стосується наукових, методологічних та адміністративних ресурсів. Педагоги та адміністрація освітніх установ, які прийняли ідею інклюзії, особливо гостро потребують допомоги в організації педагогічного процесу, відпрацюванні механізму взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, де центральною фігурою є дитина. Інклюзивний простір має на увазі відкритість та доступність не тільки для дітей, а й для дорослих.

Теоретичний аналіз проблеми інклюзивної освіти показав, що з обмеженими можливостями здоров'я повинні мати право вибору місця здобуття освіти, і це має бути закріплено у системі федерального законодавства і регламентовано лише на рівні практики.

Основне значення інклюзивного освіти на етапі розвитку суспільства, необхідно правильно побудувати процес становлення та розвитку інклюзивного освіти нашої країні, враховуючи досвід інших. У той самий час не можна знижувати значимість спеціалізованих (корекційних) освітніх закладів, які навчають дітей із вираженими відхиленнями у розвитку і потребують спеціалізованих умов. Ці установи є ресурсними центрами для вчителів, які працюють у системі інклюзивної освіти, їх необхідно обов'язково зберегти та зробити координаційними центрами інклюзивної освіти.

Сьогодні інклюзивний процес в освіті розуміється як спеціально організований освітній процес, що забезпечує включення та прийняття дитини з обмеженими можливостями здоров'я у середу звичайних однолітків в освітній установі, навчання за адаптованими чи індивідуальними програмами з урахуванням її особливих освітніх потреб.

Однією з умов ефективності роботи освітньої установи в галузі впровадження та розвитку інклюзивної освіти є якісне управління «включенням» дитини з ОМЗ до освітнього процесу, що неможливе без законодавчих засад, що означають межі можливостей учасників.

Подані рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правового та методичного регулювання інклюзивної практики в освітніх організаціях дозволяє забезпечити доступність якісної освіти всім категоріям учнів за рахунок становлення інклюзивної освіти.

Проблеми юридичного механізму реалізації права освіти дітей з обмеженими можливостями є для України актуальними. Це з загальносвітової тенденцією розширення поняття доступності різних соціальних послуг (зокрема освіти) для спеціальних груп населення, і з реальним становищем людей з обмеженими можливостями нашої країні. Українське законодавство закріплює основні гарантії реалізації права на освіту для дітей та підлітків з обмеженими можливостями. Органи управління системою освіти напрацьовують досвід забезпечення додаткових гарантій для дітей з обмеженими можливостями на муніципальному рівні.

Специфіка організації навчально-виховної та корекційної роботи з дітьми, які мають порушення розвитку, зумовлює необхідність спеціальної підготовки педагогічного колективу освітнього закладу загального типу, що забезпечує інклюзивну освіту. педагогічні працівники освітньої установи повинні знати основи корекційної педагогіки та спеціальної психології, мати чітке уявлення про особливості психофізичного розвитку дітей з ОМЗ, про методики та технології організації освітнього та реабілітаційного процесу дітей з ОМЗ.

На мою думку, проблемі навчання дітей з ОМЗ слід приділяти особливу увагу, тобто. до. діти повинні мати рівні права зі здоровими дітьми, адже серед них є здатні до навчання діти, талановиті, обдаровані, але не здатні «влитися» в суспільне життя самотійно.

Мета інклюзії – не лише інтеграція дітей із ОМЗ, а «одна школа для всіх». Інклюзивні підходи можуть підтримати дітей з обмеженими можливостями у навчанні та досягненні успіху, що дасть шанси та можливості для ефективної соціалізації. Інклюзивна освіта пропонує індивідуалізацію навчання та комплексне психолого-педагогічне супроводження дитини.

Підсумовуючи зроблену роботу, використовуючи свій особистий досвід роботи в корекційній школі, можу сказати наступне: дуже важливо включати цих дітей в освітній процес, який вимагає особливих підходів з боку всіх його учасників – застосування сучасних технологій на базі основних освітніх програм з урахуванням психофізичних особливостей та можливостей учнів; технологій, що забезпечують гнучкість навчального процесу, успішне освоєння дітьми освітньої програми. Проте важливо виховувати в дітях, які не мають обмежених можливостей здоров'я почуття толерантності до тих дітей і дорослих людей, які з тих чи інших причин стали інвалідами.

Сьогодні проблема розвитку інклюзивного освіти в Україні перебуває під пильною увагою як батьків і педагогічних співтовариств, а й усієї громадськості. Але поки що відкритим залишається питання про організацію процесу розвитку та навчання «особливих» дітей у масовій школі. Як було

згадано у цій роботі, це пов'язано зі специфікою методик і невідповідності кадрів, нестачі фахівців.

Практика показує, що розвиток інклюзивної освіти – процес складний, багатогранний, що стосується наукових, методологічних та адміністративних ресурсів.

На мою думку, яка була викладена мною у цій роботі, діти з обмеженими можливостями здоров'я повинні мати право вибору місця здобуття освіти, і це право має бути закріплене в системі федерального законодавства та регламентовано на рівні практики. Наприкінці мені хотілося б відзначити, що пошук найбільш оптимальних шляхів, засобів, методів для успішної адаптації та інтеграції дітей з ОМЗ у суспільство – це завдання всіх і кожного. Адже допомогти наповнити чорно-білий світ «особливої дитини» яскравими фарбами та світлими емоціями можна лише за спільних зусиль. Як співається в популярній пісні, це світ придуманий не нами, але починаючи з себе, ми зможемо змінити його на краще, зможемо зробити його добрішим, роблячи добро для тих, хто його потребує.